

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XLVII. évfolyam.

Január—Február.

1. füzet.

Tudás és szeretet.

Irta: Józán Miklós.

Londonban a British múzeum közelében egy szerény kis kápolna áll, hova külföldi tartózkodásom alatt gyakran betértem lelki enyhületet keresni. A gyülekezet lelkésze a híres egyházi szónok Stapford Brooke volt, aki odahagyva a hivatalos anglikán egyházat, lelkiismereti okokból unitárius lelkész lett. Mindig nagy élvezettel hallgattam. Az estvéli istentisztelet alkalmával olykor sorozatos előadásokat tartott az irodalom köréből, melynek szintén hivatott művelője; s nemzete nagy íróinak ismertetésével mindig hálás közönséget toborzott maga köré.

Templomban vagyunk. Elhangzanak a liturgiának utolsó akkordjai; el a Miatyánk. Az egyházi szónok fellép szószékére. Elkezdi magyarázni Tennyson „Király-Idylljeit“, annak vezérlő alakjait egymásután kidomborítja; igaz hősiességet, hűséget és gyöngédséget lehell minden sora. Feladata, melynek megoldására ő maga is költői készséggel rendelkezik, annál könnyebb, miután a régi rege náluk ép oly népszerű, mint nálunk Arany „Toldi-ja“.

Eközben mindvégig hű marad a szószék, — e legszentebb emelvény — céljaihoz, t. i. *emel* mindnyájunkat abba a magasabb régióba, ahol elnémul a világ vásári lármája s zavartalanul gyönyörködhetünk a mennyei karok soha meg nem szűnő, örök harmoniájában.

És a szentélyből kilépve, minő más színben tűnik föl előttünk a világ! A fényesen kivilágított utcákon hullámzó néptömeg iránt nem táplálunk többé testvértelen, mostoha érzelmeket. Megnyugvással tér ki-ki szerény otthonába, hogy az ő titkos kamrájában még egyszer meghányja, vesse a hallott dolgokat. Belátjuk, hogy az ész és szív végtelen birodalmában a profánnak tetsző irodalmi fejtegetés éppoly előkelő helyet vívhat ki magának, mint a tisztán

építő irányú egyházi beszéd. Sőt gondolatom szerint az előbbi annál mélyebb és maradandóbb nyomot hagy lelkünkben, miután nem kimondott cél vezet: nem közvetlenül, hanem inkább közvetve óhajt hatni, felébresztve az emberi lélekben a lehető legtisztább és legszentebb eszmény utáni vágyat és lelkesedést.

Ez a körülmény szolgáljon indokául annak, hogy én is, e nemes példán felbuzdulva ezen az egyháztársadalmi emelvényen, mely a hit, remény és szeretet evangéliumának van szentelve, egy kiváló angol drámai költemény — *Robert Browning*: „*Paracelsus*“-a — nyomán elmélkedem az emberi szellem két világhalkormányzó sarkpontjáról: a

tudás és szeretetről.

Anglia nemcsak a politikai, hanem a szellemi nagyhatalmak között is méltó helyet foglal el. Irigység nélkül ismerhetjük el azt is, hogy az emberi tevékenység igen sok ágában az övé a vezérszerep. A bibliás nemzet, nagyságát nem csupán sajátos helyzetének, hanem a fiaiban rejlő faji jó tulajdonságoknak is köszönheti. Költők, tudósok, államférfiak díszes sorozata tölti be a nemzeti Pantheont, akiknek nyomdokain jár a ma is élő nemzedék. Csak Shakespeare nevét kell említenünk, hogy az egész világ az angol nemzetnek adja a dicsőség pálmáját. Shakespeare nagyságát a teremtő erő örökös versenyében még eddig senki utól nem érte: felül nem múlhatja. De talán nem sértjük meg a halhatatlanság sugárzó fényétől megdicsőült emlékét, ha az ő tüneményes pályafutása mellett észre vesszük az ő szellemi örökösét, Browning Róbertet, aki a múlt század derekán széleskörű költői munkásságot fejtett ki; kiérdemelve nem csupán egy díszsír helyet a nemzet halottai között, — a westminsteri apátság gyönyörű templomában, — hanem csodálatot és nagyrabecsülést honfitársai és az egész művelt világ szívében.

Munkáit mindenki haszonnal és lelki élvezettel olvashatja. Mert ő sohasem téveszti szem elől a költő valódi hivatását, amidőn nem csupán a művészet követelményeinek kíván eleget tenni, hanem egyuttal mint próféta és tanítómester, oktat, nevel és jóra vezérel. Hangja kissé érdes, de erőteljes. Képei és hasonlatai közvetlenek és megnyerők. A legcsekélyebbnek látszó körülmény se kerüli el mindenre kiterjedő figyelmét. Érdeklí minden, ami természetes, ami emberi. S mint a kőszáli sasnak, oly könnyed és méltóságteljes az

ő lelke szárnyainak röppenése, amikor lecsap az emberi bűn, nyomor és igazságtalanság legsötétebb és legmélyebb örvényébe, vagy pedig egy újabb szárnylebbenéssel, fölemelkedik a gondolatok és eszmék legmagasabb régióiba és a napsugaras levegőt tele tudóval élvezi.

Keblét kitárja vészre és viharra. A küzdelemből testben és lélekben megerősödve kerül ki. Nem félti szellemi és erkölcsi erejét és épségét a beteges korszellem bénító hatásától; mert ő az örök szép, jó és igaz pártján van. S aki ezekben bizakodik, ezeknek szenteli életét, az kellőleg vértézve van mindennemű kísértés és ovtámadás ellen.

Istent nem annyira a természetben, mint az emberi társadalomban keresi. Behatóan foglalkozik az emberi lélek problémáival, melyeket nem old meg ugyan ő sem véglegesen, de legalább kijelöli az utat, melyen haladva megpillanthatjuk az igaz világot. Utmutató ő az élet nagy országútján. Tekintete minden világtáj felé egyenlő jóindulattal és érdeklődéssel fordul. S míg egyik karja le a földre, a másik fel az égre van irányozva. Az egyik kar: a *tudás*, a másik: a *szerelet*. Csodálva szemléljük ezt a különös utmutatót, mely karjait időnként összefonja, szent hévtől forrongó emberi kebelén s így mutatja ki nekünk az igaz emberi eszményt, melyben a tudás és szerelet nem állanak ellentétben egymással, hanem kölcsönösen kiegyenlítik és kiegészítik egymást. Browning a tudás tanítómestere és a szerelet prófétája. Találón mondja róla egyik szellemes bírálója* abban a könyvben, melyet tanulmányom megírásánál én is használtam; „Ő újból megmagyarázta nekünk a világot egy uralkodó eszme fénysugaránál“.

A tudás és szerelet alapvető elveit több kisebb-nagyobb elbeszélő költeményében szerepelteti konkrét jellemek alakjában, akiknek sorsa iránt nemcsak leköti, hanem mindvégig fokozza a mi emberi rokonszenvünket. Az illúzió teljes. Lelki szemeink előtt megjelennek az ő hősei és szereplői, akik még bukásukban is tiszteletet parancsolnak. Látjuk . . . Nyomon kísérik. Aggodalmuk, kétségük: a miénk. Hitök, reményük: a miénk. Dicsőségük fénysugarában gyönyörködünk. Sőt végső halálküzdelmükben is, amikor — *finita la commedia* — egy új élet kapujánál állunk velök együtt s azon a kapun még bűnünk érzetében is bizalommal kopogtatunk.

Ilynemű kiváló alkotása „Paracelsus“ is, mely mint drámai

* Henry Jones: „Browning as a Teacher“.

költemény, előadásra nem alkalmas ugyan, de a benne foglalt megragadó jellemrajz s egy hányatott élet küzdelmeit kísérő és fejtegető bölcselmi rendszer s a mindenek felett uralkodó művészi gond, egyaránt biztosítják annak az örök életet.

A költemény öt részből áll. A színhely mindannyiszor változik. Mindenik rész egy-egy új fejezetet képez egyszersmind a hős viszontagságaiban, amint nagyratörő céljainak kivitelére készül, az elérni látszik, vagy újabb irányban haladva is, kénytelen belátni küzdelmeinek sikertelenségét; majd egyesíti a két irányt, hogy utolsó világos perceiben, mielőtt végleg diadalt ülne rajta a testi, lelki agónia, meghitt barátja előtt megtegye a nagy kijelentést az utókor számára.

Paracelsus 1493-ban született Einsiedelnben. Atyja orvos volt, ki valószínűleg már korán bevezette a fogékony ifjúi lelket az alchímia és bűvészet, kéz- és csillag-jóslás titkaiba, melyek akkor Európaszerte nagy divatban voltak. E mellett azonban gyermekkori nevelése meglehetősen el volt hanyagolva. Nyugtalan természete miatt, ifjú-korában sem maradhatott soha egy helyen, hogy magát a könyvek buvárlásának szentelje. Tudását nem is az iskolának köszöni. Inkább a kebelében forrongó öserő sejteti vele, hogy nagyra van hivatva s olthatatlan vágygal vándorbotot ragad kezébe, bejárja Európának majdnem minden országát, felkutat minden titkot, minden bölcseséget, mit az emberi elme föltárt, vagy még féltve rejteget. Megnyílik előtte a tapasztalás dús, gazdag bányája, melyből — a költővel szólva, — csakugyan „életkincset ás“. Új szereket alkalmaz a gyógykezelésben, — mint a kéneső és az ópium. A néphagyomány szerint a bölcsök követ is föltalálta. Szóval messze földön híre terjedt ügyességének és nagy tudásának. Ily kedvező jelek között visszatérve hazájába, az a kitüntető szerencse éri, hogy — Oecolampadius ajánlatára — 33 éves korában meghívják a baseli egyetem orvosi és természettudományi tanszékére, melyet kedvező auspiciumok között el is foglal. Iskolázatlan szelíme és zabolázatlan kedélye azonban nem tűr semmi tekintélyt, nem ismer semmi korlátot. Működése vegyes érzelmeket kelt. S alig egy évre rá, megy; mert mennie kell. Pedig minden emberi gyöngesége mellett is jobb sorsra lett volna érdemes. Ettől fogva örökös bujdosás, gúny és megvettetés a sorsa; egész addig, amíg egy salzburgi kórházban a jótékony halál örök álomra fogja be fáradt szempilláit.

„És ez volt Paracelsus!“ . . .

De hadd beszéljen a költő maga!

Az I. szín alatt Paracelsus csöndes nyári estén egy wüzburgi kert lugasában, gyermekkori jóbarátaival, Festussal és Michállal társalog, akiktől bucsút venni készül. Az ő kebelében is melegen érező szív dobog. Nem veti meg az élet apró örömeit. De se a szép szülőföld emléke, se a nyugodt élet kellemei, se a meghitt baráti kör vissza nem tarthatják, mert az ő lelkében nagyratörő tervek forronganak. Baj, küzködés lesz osztályrésze: meglehet. De ez mind nem gátolja őt; mert a küzdelem az ő éltető eleme.

Isteni küldetést érez magában. Az isteni szeretet nagysága s az emberi lét magasztos céljai ellenállhatatlan erővel vonják őt tovább.

Ezt az örök vágyat, mely keblét tüzei, csak e világ szerint elégítheti ki a hatalom, kéj, arany s több ily hitvány jutalom. Ő magasabbra vágyik: a világ és a lét nagy titkát óhajtja feltárni. Nem álmodik tovább a régi kor álmos bölcsseivel. Ő *tudni* óhajt. Tudni tisztán. Tudni mindent: az igazságot. Fáradozásainak jutalmát csak az óhajtott célban keresi. S bibliai kenettel teszi hozzá: sorsom intézésében nincs más részem, minthogy önként engedek az Isten akaratának, akinek „választott edénye“ vagyok.

És amint minden mellék érdeket elutasít magától, úgy megveti a mások segítségét, a kis és nagy tudósok buvárkodásait: „Nekem elég a bennem rejlő erő egyedül, mely tenni kész“. Bizonnyal Isten adta belém ezt a hatalmas ösztönt. S ő, aki minden erő kútfeje, legjobban tudja: mit akar vele. Elvesztegetni mitsem enged ő. Akikre Istennek szüksége van, azok nem álmodozhatnak; a drága időt nem vesztegethetik, mert minden perc egy halál.

Undorral fordul el a nagyképüsködőktől, kik a bölcsék kövét keresik; szemfényvesztéssel és alchímiával keresnek maguknak kenyeret és dicsőséget. Ő nem folyamodik ezekhez a megvetendő eszközökhöz. Őt Isten segíti. Isten igazgatja végtelenbe vívő ösvényein. Ellesi a természet titkait . . . Egész életét ennek szenteli, *Ő: egymaga!* Kelet, Dél, Észak minden bölcsesége homályba vész: ideje, hogy Nyugat felől jöjjön fel már a nap!

„Új forrásból merítek éltető reményt magam és a világ számára. Új kijelentés világa hajnalodik az elnyomott és megvetett nemzedékek milliói felett. És a menyország megnyílik előttünk:

befogad minket úgy, amint vagyunk. És a szokatlan fény már nem vakít, ha szembenézünk vele boldogan . . .” Célja: felfogni Isten műveit, az Istent magát; és az örök Istennek utjait hozzánk, halandó emberekhez. E célnak jegyzi el magát. Ezért küzd, áldoz s elbukik, ha kell! Jutalom nélkül.

Váltig marasztják jó barátai. De ő már határozott. Meg nem ingatja többé jó tanács, se hű barátnő könnye . . . „Megyek; s ha Isten úgy akarja, elérem célomat“. Hangja tisztán, messzehangzó havasi kürt, amikor elkülönítve magát a föld gőzkörétől, kijelenti: „Szolgálom, az utolsó lehelletig szolgálni kívánom az emberiség szent ügyét; de azzal: vége! Egymáshoz nincs közünk. Viszontszolgálatra nem számítok“.

Ez az ő eredendő bűne. Ezzel, mint Festus is erősíti, mi is belátjuk, kihívja maga ellen a végzetet. Hogyan lehet a föld hátán oly lény, aki ne ismerje, ne óhajtsa, — aki megtagadja a *Szeretetet!* Hány ember van, akinek ez az egyedüli kincse, akit csupán a szeretet éltet!

Bizonyára a reformáció szelétől érintve, elveti ő is a régi kor tanait és szabályait; mert meg van győződve arról, hogy *az Igazság mibennünk, szívünk és lelkünk mélyén lakozik*. Fogoly a fény-sugár a test börtönében. E rabság alól akarja fölszabadítani önmagát s az összes lelkeket. Szociális önérzettel és próféta ihlelet hirdeti: „Mit ér nekünk egy vagy két óriás, ha az egész nép nem halad vele“. Elindul ő, hogy felfedezzen mindent, mi a *tudás* körébe tartozik. Az ember java s az Isten dicsősége: — ha *egy e kettő*: miért a csüggedés!?

„Buvár módjára víz alá merül
Koldus-szegényen: s drágagyöngyeivel
Felbukkan onnan, mint egy kis király“.

* * *

Szándékosan időztem ilyen hosszasan az I. tétel elemzésénél; mert annak minden fázisa okvetlenül szükséges a továbbiak megértésére.

Hőszünk útra kél. „Szép remények hajnalcsillaga“ vezérli őt. Baráti biztató szó hangzik felé a távolból. De kíséri egyuttal a nyílt, őszinte jóslat is, hogy az ily egyoldalú törekvés nem hoz számára ért gyümölcsöket s hogy bár terveit siker koronázza, boldogtalan lesz, árva, elhagyott. S csakugyan egy hosszú évtizedre

terjedő vizsgálódás, barangolás után a Bosporus partján, egy görög varázsló házában meghúzódva, be kellett látnia, hogy feladata, amelyet maga elébe tűzött, amily nehéz, ép oly reménytelen.

Nyugalomra áhítozik. Beismeri, hogy elragadta őt is a nagyra-vágyás, a dicsőség szomja, mint annyi mást. Pedig ő, céljához híven, mindenben az *igazságot* kereste. Élet, halál, világosság és sötétség, Isten és a világ csak az *igazság* szempontjából érdekelték. Erdő, mező, ezer szépségével s a föld méhe, hol az arany terem, mind csak az *igazság* köntöse volt neki. Siratja ifjúsága szép reményeit, a múlt felett sír égő könnyeket. Életerejé kimerülő-félben: haja őszbecsavarodott, keze aszott és dült barázdák homlokán.

„Tudás, Erő, Siker volt éltető elemem: és most mindennek vége, vége van. Alkotó szellem! ki nap vagy magad, kiméld én gyenge mécsvilágomat!”

Ennyi nehéz próba után se veszíti el reményét és bizalmát Istenben. Tőle várja a megújhidást, amidőn új életet óhajt kezdeni.

Eközben megjelenik előtte *Aprile*, aki mint szobrász, festő, költő és zeneművész, egy személyben, csupán a szeretet adományaiért lelkesülve, szeretni vágyott végtelen, mint Pacelsus tudni, tudni mindent. Itt tehát a két világra szóló vágy és érzelmeg-ütközik. S a haldokló költő szomorú sorsában, mint egy tükörben szemlélheti saját lelkének torzvonásait. Annak lázálmaiban mondott végrendeletéből tanulságot merít, hogy az ember Istentől nyert adományait, akár a tudás hatalmát, akár a szeretet fénysugarát, csak úgy teheti áldásossá és önmagára nézve is boldogítóvá, ha el nem fordul embertársaitól; ha velők együtt érez, örvend, busúl s az egyetemes szívnek dobbanására figyelve, lesi el az öröklét titkait. Magas szellemnek hálás munka-mező. Lám a tavaszi szellő olvasztó lehével bejárja a havast, de felkeresi a kis ibolyát is rejtett bokor árnyán.

Aprile és *Paracelsus*, mint szétröppent darabjai ugyanegy fényes meteornak, egymásra ismernek tehát. Belátják, hogy a szeretet tudás nélkül és a tudás szeretet nélkül mítsem ér.

Most hát munkára fel! Közölni fogja lelke kincseit . . .

* * *

Ehhez képest Baselben látjuk őt, hol jó barátjával, *Festussal* is, találkozik s együtt örülnek a viszontlátás édes örömeinek. Barátja túlboldog, hogy őt oly magas polcon látja tündökölni. Most már

szíve szerint kívánja, hogy állandó legyen az a szép siker, amit oly hosszas küzdelem után elért. De, úgy látszik, maga Paracelsus ebben az áradozásban nem osztozik. Elcsigázott testtel és illuzióitól megfosztott lélekkel, csak tömjénfüstnek nézi az olcsó népszerűséget, amely maholnap máglyát gyújt alá: „Sikert arattam, nagy sikert! S mi vagyok mégis — hajh! — boldogtalan. Betelt a szelid Michál jóslata . . .“

Hogy Baselben van? És hogy professzor? Ez ugyan nem valami nagy dolog. Tisztét betölti, úgy ahogy! De életcélja — semmis: világa rombadőlt. Pedig nyakláncot is kapott, nagy fejedelmi fővel ékesen és diplomája annyi, annyi van . . . Ám nagyra tartja, hogy Erasmus írt neki, kinek barátját, a jámbor Frobeniust, *Azóth*, — az ő bűvös kardja — föltámasztotta halottaiból. De az *igazság*, melyre szomjuhozott, csak oly távol van tőle, mint volt egykoron. Lemondott arról, hogy a tudás egész birodalmát magáévé tegye. Szeretne tanítani a népnek bár egy szemernyi igazságot, amit oly drága áron szerze meg. De lám, ha a csodálkozás moraja elsimúlt, vagy meg sem értik, vagy kinevetik, ott hagyják a fakép-nél és ő, a hét országra hírhedett tudós, mi egyéb, mint egy szélhámós barát, avagy kuruzsló, méregkeverő. A szeretet se boldogítja őt, mert ő még most is tudni, tudni vágyik; annak szomju-hozza balzsamcseppjeit.

Hát mi van abban, hogy elődeinek, a nagy tudósoknak tudós könyveit nyilvánosan elégeté!? Hogy megtagadta őket? S nem nyílt sisakkal szállott szembe vélők? Megcáfolni avult eszméiket! . . .

Hát *Luther* talán szépen kieszelt argumentumokkal vonja magához a hívők táborát!? Amikor ő, az egyszerű barát, mély hangján menydörögve, tagadni kezdte az eladdig rendíthetetlennek látszó dogmák igazát, nem többet ért el, mint most csöndes érveléssel? Tagadj, ha kell, tagadj merészen! Előbb megütököznek rajta az emberek: azután rájönnek maguk a dologra s túlszárnyalják a kezdeményezőét. Luthert különben így jellemzi: „Csodálatos nagy lélek az a Luther. Letörte a súlyos bilincseket: szabaddá lett az ember lelke végre! A mi emberünk. A mi nagy célunkat szolgálja ő vele. Felszabadítók mi is önönmagunkat a vak sötétség zsarnokságából. És a népet, mely ránk tekintett üdvös tanácsért, gyáván ott hagyók. Isten segítse! Ő a nép vezére! Isten segítse! Ő a nép fia . . . !

Negyedik megállóhelyünk: Colmar, Elzászban. Ide menekült Baselből a városi tanács haragja elől. A hű barát újból oldalánál terem s ünnepélyes szomorúsággal lesi, hogy minő új terv fogamzott meg ismét a rendületlen küzködő agyában; ki még a porból is fönixmadárként fölemelkedik . . . Új terve szerint, a tudás és a szeretet gyümölcsseit egyszerre óhajtja élvezni. Küzd a végsőig . . . Végig küzdi a csatát! Előtte csak az a valódi élvezet, ami tudása tárházát gyarapítja; és csak azt tudja, azt ismeri igazán, amit összekapcsolt a szeretet aranyszálaival.

Michál halála, amit Festus csak sejtet inkább, mintsem bejelent s iránta érzett nagy szeretete, egy pillanat alatt földerítik előtte a halhatatlanság eszméjét, melyre baráti vigaszképpen boldogan — Ament mond s esküszik, hogy „a lélek nem kóstol halált . . .“

* * *

Salzburgban vagyunk. Egy kórház rideg cellájában ápolja Festus, a mindvégig hű, odaadó barát, szíve bálványát, a nagy, a dicső Aureolet. Itt a nagy jelenet. Itt az igazi bucsúest.

Lázálmaiban tépelődve önmagával és elleneivel, kik megkeseríték élete alkonyát, így menti saját maga előtt önmagát. „Se jó, se rossz: se Krisztus, se Kain nem vagyok. Ámde Kaint nem marta annyi vád és gyűlölet, mint engemet“.

Mikor végre lecsendesül a lelkében háborgó szenvedély vihara s megismeri egyetlen Festusát, csak egy kívánsága marad: „Borúljon reám feledés homálya. Feledjen el még a jó Isten is . . . Temess el engem, édes jó barátom, jeltelen sirba, csendesesen. Legyünk egyenlők a halálba' mind! Csak egy osztályt ismerve ottan: a család és a barátság szent kötelékeit . . . Ki ott a bölcs, dús gazdag, szellemóriás! . . .“

Festus, az emberiség képviselője a haldokló mellett, vigasztalja a nagy szenvedőt, kinek lelkéből oly sok kedves vonást átörökölt — . . .: „Vigasztalódjál, Isten magához fogad odafent: s nevedet itt alant örök dicsőség környezi“.

Paracelsus hányatott életére még egyszer visszatekint; annak epizódjai egymásután vonulnak el lelki szemei előtt, mint midőn a szilajon tomboló árvíz magával sodor a tengerbe egy élő szigetet, amelynek bokrain még rajta csüngenek a dalos madarak. S víz, víz az áram, elragad magával mindent, ami volt: lombot, virágot, tördelt galyakat . . . *Ő is ifjú és öreg, boldog és szomorú,*

remél és kétségbeesik, verejtékezik és pihen — mind egy pillanatban . . . S így látja új világításban a rég lezajlott eseményeket. Egy egész élet szenvedései között ez az utolsó, percnyi, árva öröme, mely a lét titkát, — bár későn, — feltárja előtte. Ezt a titkot nem fogja sirba vinni. Boldog volt ő is: akkor, boldog addig, amíg magáévá tevé az emberiség szent ügyét s fenhéjazó göggjében el nem fordula bús vándorútja osztályosítól. Akkor látta, tudta, érezte, hogy van Isten; tudta: mi az élet; érezte, hogy az ember nagyra van hivatva. Tulajdonai: az erő, tudás és a szeretet el vannak szórva itt-amott még a lelketlen természetben is, ahol az Isten örömét találja s örök jósága megnyilatkozik. Ott van az Isten az emberben, mint a teremtés koronájában, aki világot, fényt derít mindenre, ami alatta van a lét vagy nemlét nagy lépcsőfokán. Ő a fokmérője mindannak, ami uralma alá vettetett. Ámde az élet törvénye, a folytonos fejlődés . . . És az ember még nem nagykorú . . .

Hite, mely vigaszt nyújt neki, a következő: *„Ha majd az egész emberiség fölemelkedik s nemcsak egyesek válnak ki belőle és a sorompóban, mint egyenlők, mind tette készen együtt küzdenek; gyermekkorát csak akkor éri el. Ha majd egészen felvilágosul, minden erejét latba vetheti s a saját lábán járni megtanul, akkor induljon diadalútjára, újra kezdve az időszámítást, új millennium első napjaként . . . Elérve így a büszke férfikort, az igaz ember újra fölfelé tör, míg Istenéhez végre eljutand . . . Így dicsőül meg Isten az ő földi gyermekeiben!”*

Paracelsus is erre a nagy feladatra volt kiszemelve, de ő túlbecsülte saját erejét. Erőszakosan széttépte a kapcsot múlt, jelen és jövő között, melyek a végtelen haladás egyes lépcsőfokai. Méltán bűnhődik. Bukása sirba kergeti. Bezzeg most megtanulta becsülni a szeretetet, mely a világi fénynek, hatalomnak mindig elébe helyezendő. Ha a hatalom tetőfokán állanánk is, legyen bennünk még annál tisztább, annál mélyebb az igaz szeretet. Még a szeretet fogyatkozása is visszaatal az örök forrásra: a szeretetre. A gyűlölet sem egyéb, mint a szeretet maszkja.

Kiméletlen volt nemcsak az emberi gyengeségekkel, hanem önmagával szemben is. Pedig, ha a dolgok mélyére lát, még a dicstelen bukásból is meríthetett volna maga és a világ számára új reményt.

Paracelsus és Aprile, külön-külön, vasallusai voltak a *Tudás-*

nak és a Szeretetnek. Ami nekik nem sikerült, azt az emberiség egy harmadik típusban megvalósíthatja, nevelvén magának olyan jellemeket, akikben úgy a tudás, mint a szeretet örök eszméje testet ölt.

* * *

És most foglalkozzunk még egy pár pillanattal a tudás és szeretet elméletével s vonjuk le az abból levonható gyakorlati tanulságot: *Zárjuk szívéinkbe a tudást és zárjuk elménkbe a szeretetet!*

Azt mondtuk, hogy a tudás és a szeretet az emberi szellemnek világkormányzó sarkpontjai. Ezt az állítást igazolja saját tapasztalatunk. Megerősítik az emberiség jobbjai; költők, művészek, tudósok és vallás-alapítók, akik a dicsőült lelkek honából és ránk maradt becses alkotásaikból reánk lehellik ezt a kettős, életadó, diadalmas erőt: a tudást és a szeretetet.

Channinggel szólva: „A mindenható Isten a tudásnál és a szeretetnél nagyobbat semmit sem adhat nekünk; mert éppen ezek teszik az Ő lényének dicsőségét. Amikor ezeket közli velünk, mintegy saját magát áldozza minékünk“.

Mint vezérelvek, különválhatnak és több-kevesebb hatással működhetnek a szellemi világban; de aki ezeket, akár önmagában, akár az emberi társadalomban ellentétbe helyezi egymással, az áldásos, békés együttműködés helyett, bedugja annak tápláló erőforrásait s maga is, úgy az egyén, mint a társadalom, sorvad és sinylődik e miatt a természetellenes eljárás miatt.

Mind a kettőnek szerepe nyilvánvaló a vallás és erkölcs, a művészet és tudomány birodalmában. Magamba gyűjtöm gondos méh gyanánt a tapasztalat drága kincseit; de amíg azokat agysejtjeimben fel nem dolgozom és a szeretet lehelletével édessé, élvezhetővé nem teszem, úgy a magam, mint kis köztársaságom számára, amíg nem közlöm azt másokkal, addig úgyszólván nem is az enyém. Gondolataim is csak úgy ölhetnek világos és kifejező formát, ha azokat lelkemből átvetítem közös látóhatárunk vásznára s onnan igyekezem azokat leolvasni.

A szeretet a legfenségesebb eszme, melyet az ember elsajátíthat. Szeretettől áthatott élet egyúttal az igaz jószág tökéletes formája. Emerson szerint „a szeretet az élet varázsa“. Állandósítja, de egyúttal fejleszti és fokozza az ember lelki tehetségeit és az emberi társadalom hasznos intézményeit. „Izzó tűz a szeretet; szikrái előbb csak egyes emberi szíveket gyűjtanak szent lángra egymás iránt; de később annak sugara és melege szétárad egész

nemzedékekre s oda, hol az egyetemes emberszív dobog; nemes lángjával besugározza a nagy természetet, az egész világot“.

Szeretet, mély és igaz szeretet, biztosítja az egyesek, családok és nemzetek békés fejlődését és felvirágozását. Szeretet, mély és igaz szeretet adja meg az oktatás *nevelő* hatását s jutalmazza meg a tanítómestert is a siker édes reménységével. Szeretet nélkül nincs boldogság a földön, nincs üdv a menyországban. Szeretet nélkül nincs élet, csak tengődés. „Ha minden bölcsességet tudnék is, szeretet pedig nincsen én bennem, semmi vagyok“.

Szeretet a legfőbb törvény Jézus tanításában. Isten maga is szeretet. Ennyire szeretjük és magasztaljuk a szeretetet, mint „szép szellem részét a durva anyagnak“. Ez a mi közös evangéliumunk, melyen állva, sem magasság, sem mélység el nem választhat minket a Krisztustól, a keresztény hívő lelkek közösségétől. Amint Ferencz József 1876-ban oly szépen kifejezte: „A különböző hitformák tudósainak a theologia versenyterén csak akkor lehet áldásos működése, ha egy közös célban, a *szeretet* harmóniája által egyesülnek“.

S ha ezek szerint, amint érzem és örömmel tapasztalom, egyesít minket közös törekvéseinkben a megváltó és üdvözítő szeretet, miért választana el hát a tudás. Hiszen ez sem a konfessziók különféleségét, hanem a vallás és erkölcs lényegét, az Isten mélységeit kutatja. Mint egy kiváló skót bölcselő mondja: „Vallásos hitünk nem is lehet tiszta tudás nélkül. Nem az ekkztázisba csapongó érzés találja meg az Istent, hanem a szeretettől élesztett és áthatott tudás; mely nélkül őt meg se közelíthetnők, sőt kizárnók; magunkat az erkölcsi lények öntudatos társadalmából“.

Tudásunkkal karöltve fejlődünk, tisztul és nemesbül vallásunk és erkölcsünk. Mert a megismert jót, szépet és igazat csak újabb lépcső-foknak tekintjük a további haladásra. S az egyszer megközelített, ha el nem is ért, valóság fölött, mint jótékony angyal, ott lebeg mindenkoron az örök ideál.

Tudás és szeretet: a mi szellemi fegyverünk. Hütlének volnánk a hit és lelkiismereti szabadság szent örökségéhez, ha fegyvereinket arra használnók fel, hogy az ablakainkon, illetve lelkünkben minden oldalról beszűrődő igazságot és világosságot elhomályosítsuk.

Minden irigység, féltékenység távol legyen mitőlünk; hiszen mi „szellemi országokra“ törekszünk.

Jelszavunk: *unitas, libertas, caritas*. Dicsőséges Isten . . . boldog emberiség . . .

Ünnepeink és szertartásaink.

Írta : Vári Albert.

Kétségbevonhatatlan igazság az, hogy az elmúlt XIX-ik százév minden irányban a fejlődés és haladás százada volt. Tudomány, művészet, ipar, kereskedelem óriási átalakúláson ment át s ellenállhatatlan erővel közeledett igazi célja felé. A kereszténység első századát kivéve alig van példa rá, hogy egy százév akkora változásokat idézett volna elő az emberiség érzületében, gondolkozásában, mint a múlt száz. Minek köszönhetjük ezt a nagy változást és átalakulást? Annak, hogy az ember lerázta magáról a hagyomány békóit s a maga egyéniségével a szokás hatalmán fölülemelkedett, hol tehetségei szabadon érvényesülhettek. Míg a megelőző időkben az ember teljesen elveszett a hagyománynak hömpölygő s sokszor iszappal telt áradatában; addig most öntudatra jutva, vagy a zavaros vizet megszűrni, vagy pedig abból menekülni igyekezett. Az emberiségnek ezen törekvését a francia forradalom nyitotta meg, mely méltó bevezetése volt a múlt százévnak, melyben az ember a maga erejének s tehetségeinek örökre állandó oszlopokat emelt.

Igen természetes, hogy ez az óriási átalakulás a vallás mezőit sem hagyta érintetlenül. A teológia, mely addig dogmai és morális leckékből állott, jelentékenyen megbővült és kiszélesedett s a tudomány többi ágaival egy sorba helyzetetett. Az emberiség vallási tehetségeit Strausz Dávid rázta föl a zsidó álomból 1835-ben megjelent „Jézus élete“ című művével. E mű megjelenése, mely valóságos forradalmat idézett elő, alapjában lerontotta azt az ódon palotát, melyet az emberiség vallási képzelete a keresztény mitológia fővény-alapján századokon át nagy buzgalommal épített. Kő kövön nem maradt. A romok a teológia egész mezőjét elborították. E rombolásnak kimondhatatlan következményei lettek. Amint az emberiség, az óriási romhalmaz láttára első, kinos meglepetésé-